

Potenciális kémiai stabilizálószeres toxikus fémek mobilitását csökkentő hatásának vizsgálata laboratóriumi talajinkubációs modellkísérletben

Anton Attila¹ – Barna Sándor²

¹MTA Talajtani és Agrokémiai Kutatóintézet, 1022 Budapest, Herman Ottó út 15.

²Nyíregyházi Főiskola MMFK Tájgazdálkodási és Vidékfejlesztési Tanszék
E-mail: barnas@nyf.hu

Összefoglalás

A nehézfémekkel (toxikus fémek) szennyezett talajok leghatékonyabb *in situ* remediációs technológiája a fizikai-kémiai stabilizáció, illetve a fitoremediáció együttes alkalmazása. A fizikai-kémiai stabilizáció során a stabilizáló szerek csökkentik a toxikus fém mobilitását, környezeti kockázatát. A fitoremediáció, ezen belül a fitostabilizáció a megfelelő növényborítottságon keresztül biztosítja a szennyezett terület talajának helyben maradását. Laboratóriumi talajinkubációs modellkísérletben teszteltük több potenciális kémiai stabilizálószernek (ivóvíztisztításból származó vas- és mangántartalmú csapadékkomplexek, vörösiszap) alkalmasságát a nehézfémek stabilizálására. A Gyöngyösorosziban található, felhagyott színesfémérc bánya környékéről gyűjtött, toxikus fémekkel szennyezett területről származó modelltalajokhoz 2 és 5 tömegszázalékban adtunk hozzá stabilizálószeret, majd mértük a desztillált víz-, acetátpuffer-, Lakanen-Erviö puffer- és a királyvíz által oldható fémfrakciókat. A vizsgált stabilizáló szerek közül a vörösiszap bizonyult a leghatékonyabbnak.

Summary

The most efficient remediation technology of heavy metal contaminated soils is combining the physical-chemical stabilization with phytoremediation. The physico-chemical stabilization may reduce the mobility and environmental risk of toxic metals. The phytostabilization localizes the soil of the contaminated area by suitable plant-covering. In a soil incubation model experiment we have tested the suitability of potential stabilizing agents (e.g. iron- and manganese-hydroxide wastes from drinking-water treatment, red mud). We have applied the additives in two concentrations (2 and 5 m/m %) to the contaminated soils, originating from the neighborhood of abandoned lead-zinc sulfide ore mining area. Then we have assayed the soluble and "total" metal concentrations, extracted by distilled water, acetate buffer, Lakanen-Erviö buffer, and nitrohydrochloric acid. Among the tested stabilizing agents the red mud proved to be the most efficient.

Bevezetés

A talajremediációs technológiákkal szemben egyre nagyobb az az igény, hogy a beavatkozáskor egyáltalán ne, vagy csak kis mértékben terhelődjön a

környezet az újabb szennyezésekkel (mosófolyadék, szennyezett levegő stb.). A remediálás során cél a talaj multifunkcionalitásának megőrzése, szerkezetének megóvása. E szempontok figyelembe vételével fokozottan előtérbe kerülnek az innovatív, *in situ* eljárások. A technológiai fejlesztések elengedhetetlen része a több lépcsőben történő kísérletsorozatok alkalmazása, amikor kontrollált, ellenőrzött körülmények között a technológia alkalmazása kémiai és biológiai vizsgálatokkal nyomon követhető.

A talaj Magyarország kiemelkedő értékű – feltételesen megújítható – természeti erőforrása. A talaj szennyeződése természetes (geológiai, biológiai) és antropogén (emberi) hatásokra következhet be, melyek pontszerűek, és diffúzak lehetnek. A természetes eredetű hatások okozta viszonylag lassú változásokkal szemben az antropogén hatások rendszerint drasztikusan és gyorsan változtatják meg a talaj összetételét, tulajdonságait és módosítják funkcióit (ANTON et al., 1999).

A kémiai stabilizálószer hatékonyága nagyban különbözhet egymástól, és csak igen kevés adat áll rendelkezésre a tiszta modellkísérletben történő vizsgálatokra. A kémiai stabilizálás önmagában is jelenthet végleges megoldást a szennyezett talajok kockázatának csökkentésére, a szennyezőanyag kémiai stabilizálása azt jelenti, hogy a veszélyes szennyezőanyag mozgékonyágát a kémiai forma megváltoztatásával csökkentjük le. Talajnál az immobilizáció nem mindig jár a szennyezőanyag eltávolításával, de a környezeti kockázat lényegesen lecsökkenthető: a továbbterjedés valószínűsége redukálódik, és a biológiai hozzáférhetetlenség eredményeképpen a negatív élettani hatás kifejtése lehetetlenné válik.

A remediáció során alkalmazható stabilizáló szerek számos típusával folytattak már laboratóriumi kísérleteket. A potenciális stabilizálószer közül a *pernye* esetében TERZANO et al. (2005) igazolta, hogy a pernyéből előállított szintetikus zeolit alapja lehet olyan remediációs technológiáknak, ahol a talaj nehézfémekkel szennyezett. A pernye önmagában is jó stabilizálószernek bizonyult (DERMATAS és MENG, 2003), egyúttal javítja a talaj pufferkapacitását. A *lignit* szén- és humusztartalmából eredően, a nehézfémek szorpcióval vagy komplexképződéssel történő immobilizálásra képes. Az *alginit* mikro- és makroelemekben rendkívül gazdag, 25-30% szerves anyaggal bír, mésztartalma 15% körüli. Stabilizáló hatása a lignithez hasonlóan humusztartalmából (komplexképző hatás), és enyhén lúgos kémhatásából ered. A *mészhidrát* szintén lúgos kémhatású anyag, amely hatására a pH eltolódása miatt a fémek a kolloidok felszínén megkötődnek, vagy oldhatatlan fém-hidroxidokká alakulnak át (FEIGL, 2005). GARCÍA et al. (2004) vizsgálati eredményei rámutattak arra, hogy a MgO szintén alkalmazható kémiai stabilizálásra, mivel a MgO nem csupán eltolja a pH-t lúgos irányba, csökkentve ezzel a fémek mobilitását, hanem reakcióközeget is biztosít, ami megakadályozza a fémek további visszaoldódását. A *kommunális szennyvíziszapnak* a talajba, megfelelő arányban

történő bekeverése is csökkentheti a nehézfémek mobilizációját (THEODORATOS, 2000; SIMON, 2005), és pozitív hatása lehet a természetett növények fejlődésére is.

Vizsgálati anyag és módszer

A talajinkubációs modellkísérletben megvizsgált, „hulladékként” keletkező, potenciális stabilizáló szerek a ráckevei és csepeli vízműben keletkező vas- és mangántartalmú csapadékkomplexek, illetve az alumíniumgyártás során keletkező almásfüzitői vörösiszap voltak. A különféle kivonószerekben mért elemtartalmukat az 1. táblázat szemlélteti.

1. táblázat. A stabilizálószeres különféle kivonatokban mért elemtartalma

Adalékok	Kivonószer	Elemtartalom
Fe-Mn-mentesítő csapadék-Csepel	deszt. víz	140 µg/l
	acetát puffer	420 µg/l
	LE puffer	258 mg/l
	királyvíz	318546 mg/l
Fe-Mn-mentesítő csapadék-Ráckeve	deszt. víz	6,3 µg/l
	acetát puffer	569 µg/l
	LE puffer	266 mg/l
	királyvíz	410300 mg/l
Vörösiszap-Almásfüzitő	deszt. víz	6135 µg/l
	acetát puffer	90,9 µg/l
	LE puffer	19784 mg/l
	királyvíz	252528 mg/l

LE= Lakanen-Erviö oldat

A modelltalajok a Gyöngyösorosziban található felhagyott színesfémérc bányá udvaráról (minta jele: BU), ill. a bányá mellett Toka-patak öntésterületéről (minta jele: TOKA) származtak.

A szennyező elemek koncentrációja függ a talajszennyezések meghatározására alkalmazott minta-előkészítési eljárástól, ezért 4 – környezetvédelmi analitikai szempontból jelentős – kivonási eljárást alkalmaztunk a minták előkészítése során, hogy képesek legyünk megfelelő pontossággal jellemezni az eltérő kötésű vegyületformákat a talajban. A desztillált vizes kioldás a legmobilisabb, kimosódó nehézfémek, az acetátos kivonat pedig a mobilis, növények számára közvetlenül felvehető frakció becslésére alkalmas. A szerves komplexképzők (pl. EDTA) a lassan vagy

középtávon felszabaduló, a növények számára felvehető frakció becslését szolgálják. A királyvizes kivonat az „összes” elemtartalom becslésére használható.

A kivonási eljárások a következők voltak:

- desztillált vizes kivonat (MSZ 21978-9:1998)
- acetát pufferes kivonat (4,5 pH-jú ecetsavoldat, MSZ 21978-9:1998)
- Lakanen-Erviö pufferes kivonat (ecetsav+EDTA, MSZ 20135:1999, LAKANEN és ERVIÖ, 1971)
- királyvizes kivonat (MSZ 21470-50:1998).

A 2. táblázatban mutatjuk be a Gyöngyösoroszból származó talajok különféle kivonatokban mért elemtartalmát.

2. táblázat. A szennyezett talajok elemtartalma különféle kivonatokban

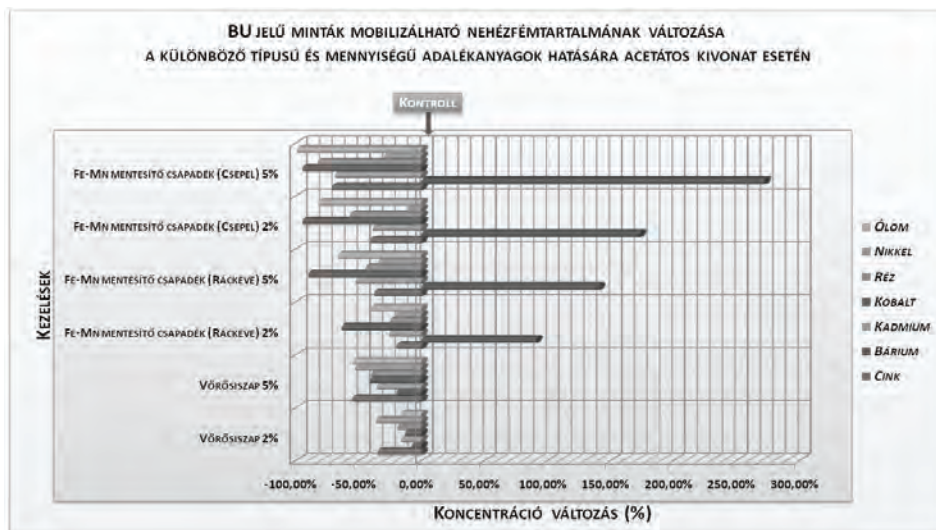
Minta jele	BU			
Kivonószer	deszt.víz µg/kg	acetát puffer µg/kg	LE puffer mg/kg	királyvíz mg/kg
Elemtartalom	38,4	23723	1815	153981
Minta jele	TOKA			
Kivonószer	deszt.víz µg/kg	acetát puffer µg/kg	LE puffer mg/kg	királyvíz mg/kg
Elemtartalom	75,1	23228	1108	119218

A modelltalajokhoz 2% és 5% m/m%-ban adtunk a stabilizáló szerekből. Az inkubációs idő 45 nap volt. A hőmérséklet (25 °C) és a nedvességtartalom (szántóföldi vízkapacitás 60 %-a) az inkubációs idő alatt állandó volt. A kivonási eljárás után ICP plazmaemissziós spektrometriával (MSZ 21978-9:1985 szerint) határoztuk meg a modelltalajok nehézfém tartalmát az MTA TAKI budapesti laboratóriumában.

Vizsgálati eredmények és értékelésük

A toxikus fémek a tápláléklánca elsősorban a növényeken keresztül kerülnek be (ANTON et al., 1999). A talaj összes fémtartalmának csak egy kis része hozzáférhető a növények számára. Elsősorban a vízdoldható és a könnyen kicserélhető forma az, amit a növények képesek felvenni. A nehézfémrel szennyezett talajok veszélyességét (transzport lehetősége tápláléklánca, környezetbe) a természetben is lezajló oldódási folyamatokhoz a leginkább hasonlító acetát pufferes és Lakanen-Erviö kivonási eljárások eredményeként kapott kivonatok elemtartalma alapján ítélni lehet meg, ezáltal jellemezhető a kémiai stabilizáció hatékonysága is. A következő ábrákon a potenciális stabilizáló szerek hatására bekövetkező koncentrációcsökkenések láthatók. Az

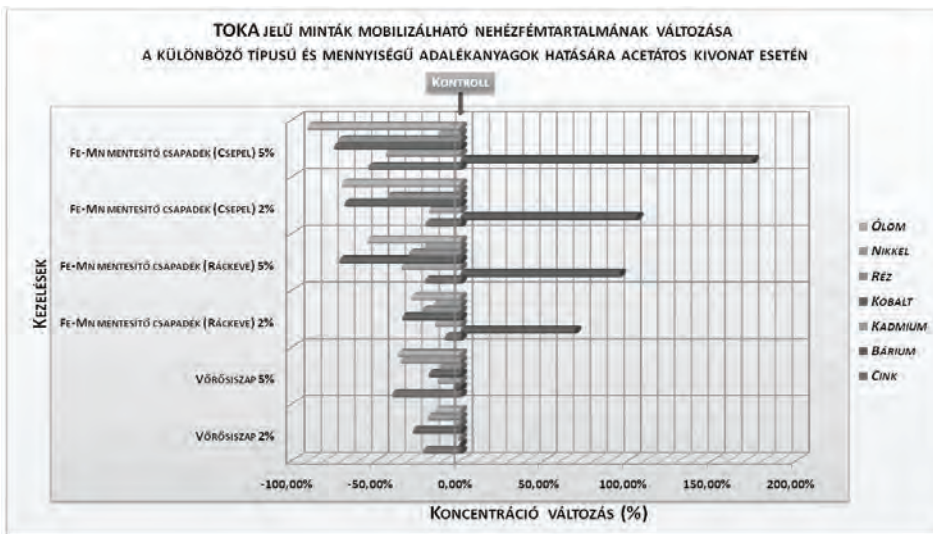
1. és 2. ábrán mutatjuk be a két szennyezett területről származó talajminta mobilizálható nehézfém-tartalmának változását a különböző típusú és mennyiségű adalékanyagok hatására acetátos kivonatos eljárást alkalmazva.

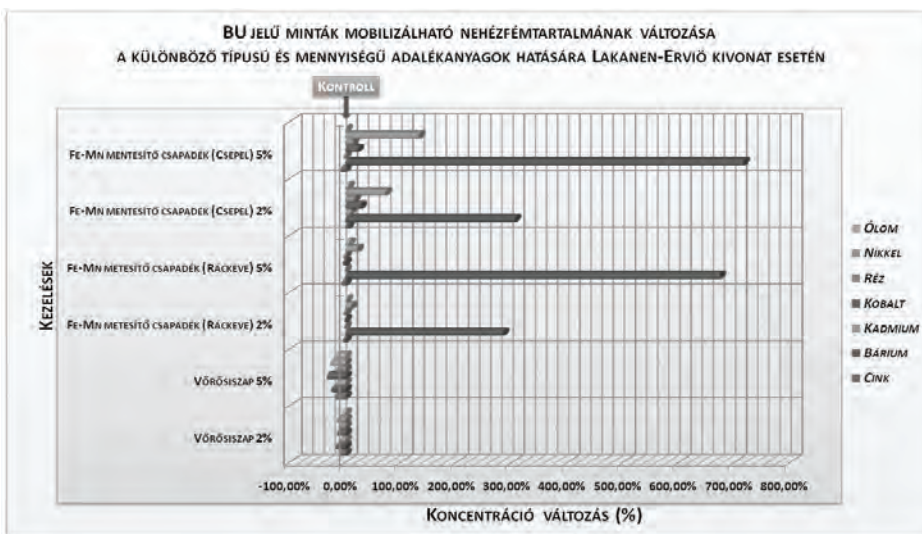
1. ábra. BU jelű minta elemtartalmának változása (acetátos kivonat)

Az acetát pufferes kivonatban végzett elemvizsgálatok alapján megállapíthatjuk, hogy a vizsgálatba bevont stabilizálószeres talajokban a növények számára ionos formában jelenlévő és mobilizálható nehézfém-tartalmát. Az 5%-os csepeli vas-mangán mentesítő csapadék alkalmazásakor tapasztaltuk a legnagyobb mértékű koncentrációcsökkenést a talajokban. A víztisztításból származó csapadékok magas báriumkoncentrációja miatt azonban a talajok báriumtartalma jelentősen megemelkedett.

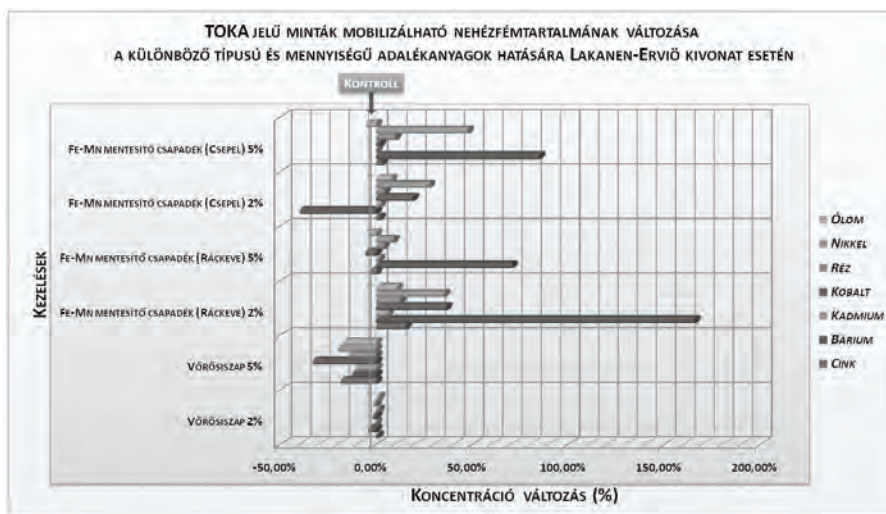
A 3. és 4. ábrán mutatjuk be a szennyezett talajokban a kezelések hatására bekövetkező mobilizálható nehézfém-tartalom változásokat (Lakanen-Ervió puffert használva kivonószerként).

2. ábra. TOKA jelű minta elemtartalmának változása (acetátos kivonat)

3. ábra. BU jelű minta elemtartalmának változása (LE kivonat)

4. ábra. TOKA jelű minta elemtartalmának változása (LE kivonat)

A Lakanen-Erviő pufferes kivonatból végzett mérési eredményekből látható, hogy a víztisztításból származó adalékanyagok a talajoknak a növények által potenciálisan felvehető nehézfém tartalmát jelentősen nem változtatták meg (3-4. ábra). A vizsgálatba bevont stabilizálószer közül az 5%-ban adagolt vörösiszap esetében tapasztaltuk a legnagyobb felvehető nehézfém tartalom csökkenését a talajban (4. ábra).

A 3. táblázatban a modelltalajok nehézfém tartalmának legnagyobb mértékű csökkenését eredményező kezeléseket, és a koncentrációváltozás mértékét gyűjtöttük össze.

3. táblázat. Legjelentősebb koncentrációcsökkenések a modelltalajok nehézfém tartalmában

Elem	Acetátos pufferes kivonat		LE pufferes kivonat	
	csökkenés mértéke	kezelés	csökkenés mértéke	kezelés
Ba	19,8%	5%-os vörösiszap	39,6%	5%-os csapadék
Cd	68,8%	5%-os csapadék	16,2%	5%-os vörösiszap
Co	94,6%	5%-os csapadék	33,3%	5%-os vörösiszap
Cu	82,4%	5%-os csapadék	16,6%	5%-os vörösiszap
Ni	52,6%	5%-os vörösiszap	26,9%	5%-os vörösiszap
Pb	98,9%	5%-os csapadék	18,5%	5%-os vörösiszap
Zn	71,1%	5%-os csapadék	18,4%	5%-os vörösiszap

Megállapítottuk, hogy az acetát pufferes kioldás esetén a talajokban mind a Fe-Mn-mentesítő csapadékkal történő kezelés, mind a vörösiszap adagolás hatására jelentős mobilizálható nehézfém tartalom csökkenés volt tapasztalható. A Lakanen-Erviő pufferes kivonatból végzett vizsgálati eredmények alapján

elmondhatjuk, hogy jelentős koncentrációcsökkenést érhetünk el az 5% tömegszázalékban adagolt vörösiszappal.

Következtetések

A vizsgálatba vont potenciális stabilizálószerke a szennyeződésként jelen lévő nehézfémek mobilitásviszonyait jelentősen megváltoztatták. A modelltalajokban a növények számára közvetlenül felvehető elemek (acetátos pufferes kivonat) mobilitása nagymértékben csökkent, míg a talajból középtávon feltáródó nehézfémek (LE pufferes kivonat) mobilitása – a vörösiszapos kezelések kivételével, ahol kismértékű mobilizálhatóság csökkenést tapasztaltunk – valamennyi mintában stabilizálódott, illetve néhány esetben az adalékanyagok nehézfém-tartalma miatt növekedett. Az analitikai eredmények alapján 5 tömegszázalékban kiadott stabilizálószerke a modelltalajokban hatékonyabban csökkentették a kioldható fémtartalmakat, mint a 2 tömegszázaléknyi mennyiségben adott adalékok.

Irodalomjegyzék

- ANTON et al. (1999): Talajszennyeződés, talajtisztítás (szerk.: SIMON L.) Környezetügyi Műszaki Gazdasági Tájékoztató, Környezetgazdálkodási Intézet, Budapest.
- DERMATAS, D., MENG, X., (2003): Utilization of fly ash for stabilization/solidification of heavy metal contaminated soils. *Engineering Geology* **70**. 377-394.
- FEIGL, V. (2005): Toxikus fémekkel szennyezett talajok stabilizációja, BME MGKT, Budapest (diplomamunka).
- FEIGL, V. et al. (2006): Fémmel szennyezett területek integrált kémiai és fitostabilizációja. Siófoki Országos Környezetvédelmi Konferencia és Szakkiállítás, 2006. szept. 19-21.
- GARCÍA, M. A. et al. 2004. Low-grade MgO used to stabilize heavy metals in highly contaminated soils. *Chemosphere* **56**. 481-491
- LAKANEN E., R. ERVIÖ, (1971): A comparison of eight extractants for determination of plant available micronutrients in soil. *Acta Agronomica Fennica* **123**. 23-232.
- SIMON, L., (2005): Stabilization of metals in acidic mine spoil with amendments and red fescue (*Festuca rubra* L.) growth. *Environmental Geochemistry and Health* **27**. 289-300.
- TERZANO, R. et al., (2005): Zeolite synthesis from pre-treated coal fly ash in persence of soil as a tool for soil remediation, *Applied Clay Science* **29**. 99-110.
- THEODORATOS, P., et al. (2000): The use of municipal sewage sludge for the stabilization of soil contaminated by mining activites, *Journal of Hazardous Materials* **B77**. 177-191.